

Salt Korkular Üzerine Sözleşme Yöntemiyle Demokratik Bir Anayasa İnşa Edilemez¹

Adnan Küçük

Yrd. Doç. Dr. | Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 63, Yaz 2011 s. 129 - 140

Giriş

Ülkemizde yapılan Anayasaların hiçbirisi demokratik usûllerle yapılmadı; hiçbirisinde mecaz manâda da olsa “toplumsal sözleşme” özelliğini yansıtacak yöntem izlenmedi. Geniş ve serbest tartışma, toplumsal katılım ve mutabakat hiçbirisinde mevcut değildir. Bu metinler içerisinde en anti-demokratik olanı ise 1982 Anayasası'dır. Toplumda, 12 Haziran 2011 günü yapılacak genel seçimlerle Meclisin yeniden teşekkül etmesini takiben yeni demokratik sivil bir Anayasanın yapması konusunda beklentiye girildi. Şu anda çok sayıda sivil toplum örgütü yeni Anayasa yapımına yönelik hummalı çalışmalar yürütmektedir. Bu amaca yönelik olarak bazı siyasî partilerin de hazırlıklar içerisinde oldukları kamuoyuna yansımaktadır. Esasen bütün siyasî partilerin 12 Haziran Seçimleri öncesi dönemde mutlaka yapılması düşünülen yeni Anayasa konusundaki hazırlıklarını yapmaları, bu metinde bulunmasını lüzumlu gördükleri hususlarda kamuoyuna yönelik mesajlarını vermeleri, seçmenlerden almış oldukları oylarla kendilerini yeni Meclise hazırlamaları gerekmektedir. Çünkü Anayasa yapımının en aktif unsurları siyasî partilerdir.

¹ Hakem incelemesinden geçmiştir.

Türkiye’de toplumun ve siyasî aktörlerin tamamının iştirakinin sağlanması neticesinde, hukuk devleti ve demokrasi açığının giderildiği, her türlü ayrıcalıklara son veren, çoğulcu zemin üzerine yerleşen, insan odaklı, hak ve hürriyetleri devlete karşı teminat altına alan yeni garantist² bir Anayasa yapımına ihtiyaç vardır. Bu Anayasa, her şeyden önce, vatandaşların farklılıklarıyla bir arada yaşama iradesini temsil eden “toplumsal sözleşme” niteliğini haiz bir metin olmalıdır. Katılımcı ve uzlaşmacı bir süreçle hazırlanacak bu Anayasanın, Türkiye’nin gerçek ihtiyaçlarına lâıykı veçhiyle cevap verebilmesi için, siyasî ve toplumsal bölünmelerin kaynağı görülen sorunları, “birleştiren” unsurlar hâline dönüştürmeye hizmet etmesi de gerekir³. Bütün bunların gerçekleşmesi, alaturka laiklik terk edilerek, Batı tipi demokratik laikliğin benimsenmesine, demokrasinin çoğulculuk unsuru ile tahkim edilmesine, mevcut eğitim sisteminde köklü dönüşümün yapılmasına, asker/bürokrasi-siyaset ilişkilerinde inişiyatın seçilmişler lehine çevrilmesine, yerel demokrasinin mümkün olduğu kadarıyla güçlendirilmesine, Anayasanın ideolojik tarafsızlığının sağlanması, vatandaşlık bağının, devlet ile birey arasındaki anayasal bir ilişki olarak tanımlanmasına bağlı bulunmaktadır.

Burada, yapılması yönünde beklentiye girilen, sözü edilen özellikleri haiz yeni bir Anayasanın yapılmasının ne ölçüde mümkün ve muhtemel olduğu, yapılmasını zorlaştıran temel unsurların neler olduğu ve yapılacaksa nasıl yapılması gerektiği meselesi gündeme gelmektedir. Burada yapılacak Anayasanın demokratik sivil bir Anayasa olması gerektiği söylenebilir ise de, bunun gerçekleşmesi için hemen her türlü konunun serbestçe konuşulup tartışılabildiği bir ortamın mevcut olmasına ihtiyaç vardır. Bunun yanında toplumsal sözleşme manâsının

2 Karl Loewenstein’e göre, Bir sistemin karakterini belirleyen, Anayasanın içeriğinden çok, iktidar sürecinin fiilî işleyişi ve onun Anayasal normlarla uyumudur. Bu açıdan Anayasa veya anayasal düzen, “Anayasa” adlı yazılı bir hukukî belgenin varlığını değil, fakat daha ziyâde onun pratikte dönüştüğü siyasal sürecin niteliğini ifade eder. Karl Loewenstein, *Political Power and Governmental Process*, The University of Chicago Press, Chicago, 1957, s. 147-150’den nakleden: Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion y., 6. B., Ankara, 2011, s. 36. Sartori ise Anayasacılığın temel düşüncesinin “garantıcılık” olduğunu vurgulamıştır. Yazar garantıcılığı, kısaca, devlet iktidarının birey haklarıyla sınırlanması olarak tanımlamaktadır. Çünkü ona göre de, anayasacılığın başlangıcından beri “Anayasa” terimi “sınırlı devlet”i gerçekleştiren ve keyfî iktidarı sınırlayan kurumsal düzenlemeleri, bunların altında yatan temel ilkeleri ve yasayı ifade eder. Giovanni Sartori, “Constitutionalism”, *American Political Science Review*, 1965’den nakleden: ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 36. Hem resmî Anayasa siyasal iktidarın keyfî kullanımını sınırlayarak bireysel özgürlükleri güvence altına almaktadır, hem de siyasal sürecin gerçek işleyişi ile anayasal normlar arasında uyum vardır. Loewenstein, bu ikinci noktayı, anayasal normların gerçek siyasal sürece hâkim olması veya siyasal sürecin anayasal normlara göre işlemesi olarak ifade etmektedir. bu durumda Anayasa ölü metinler değildir, o “yaşayan bir Anayasa”dır. Buna, Sartori’nin terimini benimseyerek “garantist (güvence sağlayan)” Anayasa diyebiliriz. ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 36. Garantist Anayasaya Loewenstein, “normatif” Anayasa demektedir. Loewenstein’in yaşayan Anayasalar olarak nitelendirdiği garantist Anayasalar, bir kez ulus tarafından kabul edildikten sonra hukuksal açıdan geçerli değil, aynı zamanda hem yöneticilerin hem de yönetilenlerin, kurallarına sadâkatle uygun davrandıkları gerçek Anayasalardır. Bu tür Anayasalarda, “Anayasa” sözcüğü içinde saklı, iktidarı sınırlama özelliği vardır. Anayasanın kuralları, siyasal süreci yönetir veya siyasal süreç kendini bu kurallara uydurur. Loewenstein’in benzetmesiyle bu Anayasa kişinin üzerine uyan ve kullanılan bir elbiseye benzer. Karl Loewenstein, *Political Power and Governmental Process*, The University of Chicago Press, Chicago, 1965, s. 147-150’den nakleden: Mehmet Turhan, *Anayasal Devlet*, 4. B., Naturel y., Ankara, 2005, s. 76-77.

3 “TUSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Boyner’in Yüksek İstişare Konseyi Toplantısı Açılış Konuşması”, <http://www.tusiad.org/komisyonlar/ekonomik-ve-mali-isler-komisyonu/konusma/tusiad-yonetim-kurulu-baskani-umit-boynerin-yukseki-istisare-konseyi-toplantisi-acilis-konusmasi/>, (28.04.2011).

tahakkuk edebilmesi için sözleşmecî unsurlar arasında bir araya gelip Anayasa yapmayı mümkün kılacak ortamın oluşması gerekmektedir.

Burada özellikle dokunulmaz ilân edilen maddelerle alâkalı tartışmalar ve bu zeminde üretilen korkular, yapılacak başarılı bir Anayasa için en büyük handikapı teşkil etmektedir. Nitekim yakın geçmişte TÜSİAD tarafından 1982 Anayasasındaki dokunulması yasak maddelerin kapsamının daraltılması yönündeki öneriler⁴ derhâl bazı siyasî çevrelerde korku temelli tavır almalarına sebep olmuştur. AK Partili, MHP'li ve CHP'li yöneticiler, yaptıkları açıklamalarla ilk üç maddeye dokunulmasına ve bu maddelerin tartışılmasına kapalı olduklarını belirttiler. Bu öneriye en olumlu yaklaşan parti BDP oldu⁵. Korku merkezli reflektif tepkiler veren bazı çevreler, bu öneriye şiddetle karşı çıkarak, "bu maddelere dokunulursa laik Cumhuriyet elden gider, ülke bölünür" söylemiyle ortalığı ayağa kaldırma huylarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu metinde, hem anayasal demokrasiye⁶ (Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına saygılı, demokratik bir hukuk Devletidir), hem de militan demokrasi ve ideolojik bir anayasayı ("Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan" ifadesinin yer aldığı Anayasanın 2. maddesi ile Başlangıç Kısmında Ana-

4 "Yeni Anayasa Yuvarlak Masa Toplantıları Dizisi: Yeni Anayasanın Beş Temel Boyutu", . http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/Turkiyenin%20Yeni%20Anayasasına%20Dogru.pdf, (28.04.2011).

5 CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, TÜSİAD'ın yeni anayasa taslağında yer alan, "Devletin yönetim şekli 'cumhuriyet' dışında değiştirilemez maddeler olmamalı" önerisine karşı çıktı. Kılıçdaroğlu, TÜSİAD'ın önerileriyle ilgili olarak, "Anayasanın değiştirilemez maddeleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu idaresidir, o iradeye de hepimizin saygı duyması gerekir. Anayasanın değiştirilemez maddelerinin (ilk 3 madde) değiştirilebileceğini düşünmüyoruz. Bunu doğru da bulmuyoruz" dedi. "CHP'den TÜSİAD'a: Anayasanın İlk Üç Maddesi Değiştirilemez", *Zaman Gazetesi*, 24.03.2011. MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural, TÜSİAD'ın Anayasa önerisine karşı şu tepkiyi vermiştir: "Oturmuşlar orada ismarlama anayasa yapıyorlar. Böyle bir şey olabilir mi? Bu Anayasanın, Erdoğan'ın hazırladığı Anayasadan ne farkı var? Ergun Özbudun baş rollerde. Ne sıkıntıları varsa değişmez maddeler. Nemiş bu ülkenin birlik ve bütünlüğü, bölünmezliği, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğinin değişmezliği. Efendim bunlar değiştirilebilirmiş. İstiklâl Marşı değiştirilebilirmiş, başkent Ankara değiştirilebilirmiş". "TÜSİAD'ın Önerisine Kırmızı Işık", *Sabah Gazetesi*, 24.03.2011. Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, TÜSİAD'ın önerisiyle ilgili olarak: "Esas olan; ilk üç maddede değişmez olarak ifade edilen maddelerin varlığını korumasıdır. Anayasanın ilk 3 hatta 5 maddesiyle ilgili bir değişiklik düşünmedik, düşünmüyoruz" dedi. "TÜSİAD'a Anayasa Şoku", *Bugün Gazetesi*, 24.03.2011. AKP Grup Başkanvekili Suat Kılıç, TÜSİAD'ın hazırladığı anayasa taslağında yer alan "ilk üç madde de tartışılabilir" önerisine, "Siz eğer çıkar, Anayasanın ilk 3 maddesini tartışmaya açık hâle getirirseniz; bu Anayasanın diğer maddelerinde vaat ettiğiniz demokrasi, özgürlükler, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramları büyük ölçüde gölgede bırakacaktır" sözleriyle yanıt verdi. BDP Şırnak Milletvekili Hasip Kaplan TÜSİAD'ın hazırladığı anayasa taslağı konusunda, "Anayasalar kutsal kitap değil, vahiyle inmiyor toplumsal sözleşmelerdir. Ortaklaşa seçime hazır bir taslakla ne düşündüğümüzü ifade ederek çalışmalarımızı tamamladık. TÜSİAD'ın bu çalışmasını önemsiyoruz" diyerek taslağa destek verdi. "TÜSİAD Anayasasına Karşı İlk Üç Madde İttifakı", *Birgün Gazetesi*, 23.04.2011.

6 Devletin hukukla sınırlandırılması esasına "anayasacılık" ya da "anayasal devlet" de diyebiliriz. Anayasacılık yaklaşımı keyfî yönetimin zıddıdır. Bu anlayışın temel hedefi, siyasî yönetimin hukukî kurallarla kayıtlanmasıdır. Diğer bir ifade ile, anayasacılık, liberalizmin işlevsel hâle getirilmesi, yani sınırlı devlet ilkesinin hayata geçirilmesidir. Liberalizm, siyasî yönetimin sınırlı olması ve kurallarla bağlanması hedefini hayata aktaran araçlardan birisi ve belki de en önemli olanı "anayasacılık"tır. Tarihî gelişim içinde, demokrasi ile anayasacılık arasındaki bu vazgeçilmez birliktelik sebebiyle, liberal demokrasiye "anayasal demokrasi" de denilmektedir. Atilla Yayla, *Siyaset Teorisine Giriş*, 3. B., Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s. 131; Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 3. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999. "Anayasal demokrasi", "anayasal devlet"le "demokratik devlet" in bir sentezidir. Bu kavram, "mutlak ya da sınırsız demokrasi"den "anayasal demokrasi"ye geçiş ifade eder. Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 76; Bakır Çağlar, "Hukukla Kavranan Demokrasi Ya da 'Anayasal Demokrasi'", *Anayasa Yargısı*, C. 10, AYM Yay., Ankara, 1993, s. 242, 247, 258; Adnan Küçük, "Hukuk Devleti, Demokrasi ve Temel Hak ve Hürriyetlerin Güvencelenmesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 35, Yıl 9, Yaz 2004, s. 213. Kısaca, Anayasal demokrasiinin amacını, siyasî özgürlüğü garanti etmek üzere, demokratik devleti anayasayla ve anayasacılığın klasik teknikleriyle sınırlandırılması şeklinde özetleyebiliriz. Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, s. 116. Anayasal demokrasiinin bir başka ifade şekilleri de, "demokratik hukuk devleti", "sürekli demokrasi", "hukuk devleti demokrasiisi", "hukukla kavranan demokrasi" ya da "hukuk yoluyla demokrasi"dir. Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, s. 117; *Anayasal Demokrasi*, s. 76; Çağlar, *Hukukla Kavranan Demokrasi Ya da 'Anayasal Demokrasi'*, s. 238-239; İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, İmge y., Ankara, 1994, s. 169-170; Küçük, *Hukuk Devleti, Demokrasi ve Temel Hak ve Hürriyetlerin Güvencelenmesi*, s. 214.

yasanın resmî ideolojisi ortaya konulmaktadır) öneren hükümler aynı anda bir arada bulunmaktadır. Bu inanılmaz bir çelişkidir. Diğer yandan 3. madde bağlamında resmî dil temelli çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. “Bütün bunları konuşmayarak, tartışmayarak, bu sorunlu alanların üzeri örtülerek yeni bir anayasanın nasıl yapılacağı”? sorusu zihinleri meşgul etmektedir.

Korkuların Üç Kaynağı

Türkiye’de oldum olası üç tür korku kaynağının mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi laikliği yıkmaya yönelik irticai faaliyetler, İkincisi ülkenin ve milletin bölünmesi, üçüncüsü şimdilik büyük oranda etkisini yitirmiş gibi görünen komünizm ya da bir diğer ifadeyle sol fraksiyonlardır. Osmanlı Devleti’nin yıkılması döneminde yaşanan ve bu devletin parçalanması ile neticelenen hâdiselerle, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk yıllarında ortaya çıkan etnik temelli ayaklanmaların tetikleme ile ortaya çıkan “ülkenin ve milletin bölünmesi”, 20. Yüzyıl’ın başlarında yeni kurulan Devletin, dinî referansları dışlayan, din ve vicdan hürriyetinin alanını alabildiğine daraltan laiklik, pozitivizm, aydınlanma ve modernleşme temelli olarak inşa edilmesi projesine karşı en büyük tehdit ve tehlike olarak görülen “dini temelli irticai faaliyetler”, Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren, özellikle de soğuk savaş döneminde şiddetini artıran “Komünizm’e karşı duyulan şiddetli korku”lar, ülkemizdeki başta anayasa olmak üzere hukukî rejimin ve uygulamaların en etkili belirleyicileri olmuştur. Daha önceki yıllarda yapılan anayasalarda ve diğer hukukî düzenlemelerde büyük oranda bu korkuların belirleyici oldukları görülmektedir.

“Laiklik elden gider ha!” şeklindeki korkularla Batılı anlam ve içerikte demokratik bir Anayasa yapılamaz. “Bize özgü laiklik” diye dayatılan, kısaca laisizm ya da laikçilik⁷ olarak da ifade edilen ve din ve vicdan hürriyetinin alanını özünü zedeleyecek şekilde daraltarak büyük ölçüde anlamsızlaştıran “otoriter” ya da “militan” laikliktir. Bu anlayışın günümüz ileri demokrasilerinde emsâl bir uygulanması mevcut değildir.

Yine “ülke ve millet bölünür” bağlamında meydana getirilen korkuların gölgesinde yapılacak bir anayasayla çoğulcu zeminde farklılıklarla bir arada yaşamayı mümkün kılan çözümlere ulaşabilmek, imkânsız mümkün görmek gibi bir şeydir. Çünkü korkular yasaklamaları, hak ve hürriyetlerin alanının daraltılmasını tetikler. Hak ve hürriyetlerin alanı daraltıldıkça, bu bağlamda kişiler yasaklama

7 Devlet ve din ayrımı ilkesinden yola çıkılır. Ancak ayrımın kapsam ve derecesini devlet belirlediğinden, devlet, dini çoğu kez toplumdaki dışlar ya da onu güdümler. Dini devletleştiren bu sistemin adı, laiklik (laïcité) değil, laikçilik (*laïcisme*, *laisizm*)’tir. Şovenizm, nasıl ulusçuluğun yozlaşmış, hastalıklı biçimiyse, laikçilik de bir bakıma laikliğin yozlaşmış, hastalıklı biçimidir. Laisizm, “rejime göre din” ister; dinin rejime zarar vermeyecek şekilde bir içeriğe büründürülmesi istikametinde merkezî politikalar tatbik eder; bu politikalar çerçevesinde din üzerinde etkin bir şekilde belirleyici işlev görür ve onu güdümler. Sami Selçuk, *Özlenen Demokratik Türkiye 2000-2001 Adli Yıl Açış Konuşması*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2000, s. 79; Mustafa Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 188; Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yay., İstanbul, 1990, s. 115.

kırbaçlarına mâruz bırakıldıkça, karşı tepkiler ortaya çıkar. Bu tepkiler bazen şiddeti de içerebilecek düzeye gelebilmektedir. Yasakların sert tepkileri, bazı durumlarda şiddeti de içerecek düzeydeki sert tepkilerin yeni yasakları tetiklemesi şeklinde birbirlerini besleyen bir girdaba girilir.

Ülkemizde geçmiş yıllarda sol fraksiyonlara yönelik çok şiddetli önlemler alındı. Bu bağlamda çıkarılan kanunî düzenlemeler çok katı bir şekilde tatbik edildi. Çok sayıda kişi düşüncelerinden dolayı hak mahrumiyetlerine ve şiddetli yaptırımlara mâruz bırakıldı. Özellikle soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bu korku kaynağının büyük oranda tasfiye olduğu söylenebilir.

Artık günümüz Türkiye'sinde bir sol ya da komünist tehlikeden söz edenlere pek rastlanmamaktadır. Ama gerek irticai faaliyetler, gerekse bölünme temelli tehlike ve korkuların hâlâ canlı bir şekilde varlığını sürdürmekte olduğu görülmektedir.

Özellikle bu üç düşmanı bertaraf etmek üzere 1982 anayasasına konulan önlemlerin başında, Anayasanın ilk üç maddesine yönelik koruyucu hükümler gelmektedir. Bu üç maddedeki hükümlerin değiştirilmesi kesin kes menedilerek üç korku kaynağına karşı anayasal zırh oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Korkuların Tasfiye Edilmesi İhtiyacı

Toplumsal sözleşme metni niteliğinde bir anayasanın yapılabilmesi için, her şeyden önce, toplumda, yapılacak yeni anayasada yer alacak temel ilke ve kurumlar üzerinde asgarî düzeyde de olsa bir mutabakatın bulunması; tarafların birbirlerine korku ve şüphe ile bakmaması; art niyetlerin olduğu yönünde tereddüt ya da endişelerin bulunmaması; kendisi gibi olmayanların da en az kendileri kadar anayasal haklara sâhip olduğu konusunda bir inanca sâhip olunması gerekmektedir. Bir kesim, korku ve endişe içinde ise, sürekli bu yönde çok yönlü (siyasî, sosyal, akademik, kurumsal vb.) yoğun bir tahşidat söz konusu ise; korku ve vehmin prim yaptığı ve bundan nemalanıldığı bir siyasî ve toplumsal ortam mevcut ise; bir kesim diğerini siyasî muhalif olarak değil de, kendisini yok etmeye çalışan bir "iç düşman" olarak görüyorsa, orada konsensüse dayalı sözleşmecî bir yöntemle, sorunsuz bir şekilde uygulanabilir demokratik sivil bir Anayasa yapılamaz. Yapılabilmesi, her şeyden önce bu eşğin aşılması olmasına bağlı bulunmaktadır⁸.

2007 yılında AK Parti'nin önerisi üzerine Anayasa Taslağını hazırlayan Bilim Kurulu, yapılacak yeni anayasa taslağının önyargılardan, korku ve vehimlerden uzak bir şekilde tartışılmasını istemiştir. Bu Kurulun başkanı konumunda olan Prof. Dr. Ergun Özbudun da, "çalışmaların panik havasında ve bir ideolojik savaş

8 Adnan Küçük, "Türkiye'de Sivil Demokratik Bir Anayasa Yapımında Aşılması Gerekli Bazı Eşikler", *Marmara Üniversitesi Hukuk fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 3, Yıl: 2008, s. 34.

ortamında değil, yapıcı bir ruhla değerlendirilmesi halinde” uzlaşma sağlanabileceğini söylemiştir⁹.

Özellikle CHP’de, çeşitli çevrelerin de desteklemesi ile AK Parti’ye karşı ciddi manâda bir güvensizlik ve yeni anayasanın yapımında AK Parti’nin belirleyiciliğine karşı şiddetli tepki söz konusudur. Bu güvensizlik ve tepkilerin kaynağını, AK Parti’li üyelerin çoğunluğa sâhip olduğu bir Meclis tarafından kabul edilecek anayasa ile Atatürkçülüğün törpülenip törpülenmeyeceği; Anayasadaki “Türklük” tanımı ve millet anlayışının neden değiştirilmek istendiği; yeni anayasada laiklik ilkesinin içinin boşaltılıp boşaltılmayacağı; anadilde eğitim düzenlemesi hâlinde ulusal birliğin nasıl sağlanacağı; Kürtçe ya da bir başka dilin eğitim dili olarak kabul edilip edilmeyeceği; mevcut Anayasanın değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen ilk üç maddesi ile Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Atatürk milliyetçiliğine dayanan Başlangıç Kısmının değiştirilip değiştirilmeyeceği¹⁰ gibi hususlardaki derin kaygılar oluşturmaktadır.

Anayasa taslağının 2007 yılında Bilim Kurulu tarafından hazırlanıp, AK Parti tarafından Taslak hâline getirilmeye çalışıldığı günlerde, dönemin CHP lideri Deniz Baykal şu tepkiyi vermişti: “AK Partinin Anayasa yapımı ile niyeti, 1921’den bu yana, 1924, 1961 birikimlerini tümüyle ortadan kaldırmak, ülkenin tüm çizgisini değiştirmek, Türkiye Cumhuriyetinin bütün anayasal birikimini sıfırlamak. Anayasa tartışması, sıradan bir tartışma değildir; Devlet yapısını kökten değiştirme girişimidir. AKP’nin kapalı kapılar ardında hazırladığı yeni Anayasa Taslağı laiklik, yargı bağımsızlığı ve üniter devlet alanlarında kırılma yaratacaktır”¹¹.

Diğer yandan bir partinin lüzumlu gördüğü bazı değişiklikler diğer bazı partiler tarafından en büyük korku kaynağı olarak görülmekte idi. Meselâ DTP’li Aysel Tuğluk, Kürt sorununun nihâf çözümünün anayasal düzenleme yoluyla olacağını belirtirken¹² diğer bir kesim, bunun *bölücülük* olduğunu belirtmektedir. Necla Arat, Taslakta yer alan, “Devlet, eğitim ve öğretim alanındaki görevlerini yerine getirirken, anne babanın, dinî ve felsefî inançlarına göre yapılmasını isteme hakkına riayet eder” hükmü¹³ ile eğitimin İslâmîleşeceği, laik eğitim sisteminden uzaklaşılacağı, dindeki bazı hükümler yerine getirilmiyor diye, bazı insanların anayasal haklarını aramaya kalkışabilecekleri¹⁴ şeklindeki mülâhazalarla şiddetli endişelerini ortaya koymaya çalışırken, bu taslağı savunanlar, Arat’ın kaygılarını yersiz görerek, Taslakta önerilenleri demokratik laikliğin bir gereği olarak değerlendirmektedirler.

9 Ergun Özbudun, “Korkulardan Sıyrılırsak Uzlaşabiliriz”, *Zaman Gazetesi*, 24.09.2007.

10 Fikret Bila, “Yeni Anayasa Tartışmaları”, *Milliyet Gazetesi*, 07.09.2007.

11 Mustafa Balbay, “Anayasa Krizi Yılı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02.02.2008.

12 “DTP’li Aysel Tuğluk: Anayasa’da ‘Kürt’ Sözcüğüne Gerek Yok”, *Zaman Gazetesi*, 29.09.2007.

13 Bu hükmün bir benzeri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Birinci Ek Protokolünün 2. maddesi ile 1982 Anayasasının 24/4. fıkrasında da yer almaktadır.

14 “Bu Anayasayla Eğitim İslâmîleşir”, (Röportajı Yapan: Neşe Düzel), *Radikal Gazetesi*, 24.09.2007.

Yakın geçmişe kadar, başta TSK olmak üzere, Yargıtay, Danıştay, YÖK ve diğer kamu kurumları ile bazı sivil oluşumlar, yapmış oldukları çeşitli uyarı ve beyanlarında, sürekli Anayasanın Başlangıç kısmı, Cumhuriyetin temel ilkeleri, üniter yapı, Atatürk ilke ve inkılâpları, yargı bağımsızlığı vb. ilkelere geriye gidişin kabul edilemeyeceğini belirterek, derin kaygı ve hassasiyetler sergileyen güvensizlik temelli tepkiler vermekte idiler¹⁵. Bir taraf “laiklik elden gidiyor”; “AK Parti’nin amacı, yeni bir Anayasanın yapılmasıyla dinî bir devlet kurulmasına bir adım daha yaklaşarak laikliğin içini boşaltmaktır. Bu, Cumhuriyetin kazanımlarının elden gitmesi anlamına gelmektedir” derken, yeni bir Anayasanın yapılmasını savunanlar da, bu türden endişelerin yersiz olduğunu; hatta yeni Anayasa ile laiklik ve Cumhuriyetin çok daha güçlü bir şekilde korunmakta olduğunu belirtiyorlar.

Burada gerek AK Partinin önerisi üzerine hazırlanan Anayasa Taslağında, gerekse AK Parti’nin tüzük, program, seçim beyannamesi ve partililerin söylemlerinde, laiklik, üniter devlet, Cumhuriyet vb. temel ilkeler ekseninde verilen tepkileri haklı çıkaracak ifadeler yer almamaktadır. Bu metinlerde de Cumhuriyetin temel niteliklerinden söz edilmektedir. Bütün bunlara rağmen, yine de korku ve vehim temelli bir güvensizlik havası mevcuttur.

Korku ve Vehimleri Besleyen Temeller

Burada sözü edilen sorunların kaynağını, farklı zihniyet yapılanması oluşturmaktadır. Genel olarak Türkiye’de, siyasî, kültürel, toplumsal vb. alanlarda gen uyuşmazlıklarının kaynağını teşkil eden bir zihniyet farklılığı vardır. Bir yanda, “aydın, her yönü itibarıyla doğru ve hak olanı bilen; Türk toplumunu, onlar istemese de selâmete kavuşturmak isteyen, bu amaca erişmek için Cumhuriyet ve laiklik kurumlarına dört elle sarılan, Jakobenzim ve pozitivist düşünce zemininde yer alan militan/mücadeleci bir laiklik ve Cumhuriyet düşüncesini benimseyen” bir kesim yer almaktadır. Bu kesim, militan demokrasi adına aslında mevcut otoriter düzenin sürdürülmesi için mücadele etmektedir. Bunların en büyük silâhları, düşman olarak bildikleri kesimleri, yasaklarla, ayrımcı uygulamalarla etkisizleştirmektir.

Diğer yanda ise “çoğulcu demokrasi zemininde yer alan; laiklik ve Cumhuriyete bu ekseninde anlam yükleyen; demokrasi, insan hakları, halkın belirleyici olması, seçilmişlerin üstünlüğü gibi argümanlara öncelik veren, bunları hedeflerken de Cumhuriyet ve laiklik enstrümanlarını kullanma konusunda pek başarılı olmayan; bunlardan istifade etmek istediklerinde diğer kesimleri ikna edemeyen liberal ve muhafazakâr kesim” yer almaktadır¹⁶.

15 “Anayasaya Gözaltı!”, *Milliyet Gzt.*, 29.09.2007; “Danıştay’dan Yargıtay’a ‘Tam Destek’ Bildirisi”, *Milliyet Gazetesi*, 22.05.2008; “TÜSİAD’dan Anayasa Eleştirisi”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 21.09.2007.

16 Adnan Küçük, “Bunun Adı Bir Zihniyet Mücadelesidir”, *Zaman Gazetesi*, 02.07.2008.

Elbette her toplumda farklılıklar vardır ve bundan tabî bir şey de olamaz. Fakat bizdeki bu esaslı farklılıklar, beraberinde ciddî kutuplaşma ve çatışmaları getirmiştir. Ülkemiz açısından ciddî sorunlara sebep olan hususu, bu *çatışmacı pozisyon* teşkil etmektedir. Bu iki kesimin zihniyet dünyaları çok farklıdır. Haklılıklarını ortaya koymak için çoğu kereler başvurdukları kavram ve kurumlar aynı olmakla birlikte kastettikleri birbirinden çok farklıdır. Meselâ her iki kesim de *demokrasiden* söz eder. Ama birinci kesim, demokrasiye “militan” ya da “mücadeleci” nitelemesi ekleyerek, ona belli bir içerik kazandırmaya çalışır. Diğer kesim ise demokrasiye eklenen “mücadeleci/militan” nitelemelerini kabul etmeyerek, bunun, aslında demokrasinin demokrasi olmaktan çıkarılması anlamına geldiğini belirtir. Bunlara göre, demokrasilerde *militanlık/mücadelecilik* adına halkla ya da halkın belli bir kesimi ile varlık-yokluk mücadelesi yapılamaz. Kendisini sistemin gerçek sahibi ve koruyucusu, Anayasayı da bu misyonu sürdürmenin aracı olarak gören, kendi gücüne ve misyonuna inandığı ölçüde, muhafazakâr kimliği daha önde olan halkın çoğunluğuna karşı güvensizlik besleyen, halka, aydınlanıp modernist değerlerle bütünleşinceye kadar vesayet altında tutulması gerekli bir yığın nazarıyla bakan¹⁷ birinci kesim, ikinci kesime karşı büyük bir güvensizlik taşımaktadır.

Birinci kesim, “militan” nitelemelerini laiklik ve Cumhuriyet için de yapınca, “militan demokrasi”, “militan laiklik” ve “militan Cumhuriyet” bütünleşmesi ile şekillenen marazi bir zihni yapılanma ortaya çıkmıştır. Diğer kesim ise demokrasi yanında, laiklik ve Cumhuriyetin de *militan* olamayacağını belirtir. Bunlara göre demokrasi; laiklik ve Cumhuriyetle, hak ve hürriyetler ve hukuk devleti zemininde buluşur¹⁸.

Birinci kesim, devletin kurucu felsefesinin en önemli ayağını teşkil eden laikliği, bir *toplumsal proje* olarak algılamaktadır. Bunlara göre, laik devletin toplum ve bireyleri, aydın ve modern olmalıdır. Kısaca laiklik, çağdaş bir hayat tarzını öngören bir toplumsal proje olarak görülür¹⁹. Bu anlayışta din ve vicdan hürriyetinin alanı alabildiğine daraltılmıştır. Bunlara göre din ve vicdan hürriyetinin alanının genişletilmesine yönelik her bir açılım, toplumsal proje ile çeliştiği oranda laikliği ihlâl etmiş olur. Bu kesime göre, laik sistem, belli bir inanca sâhip olanlar ve olmayanlar diye herhangi bir fark gözetilmeksizin, hür ve serbest bir etkileşime ve kendiliğinden ilişkilere müsaade edecek şekilde herkese açık bira-

17 Şükrü Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, 3. B., İz Yay., İstanbul, 1999, s. 300.

18 Adnan Küçük, “Türkiye’de Sivil Demokratik Bir Anayasa Yapımında Aşılması Gerekli Bazı Eşikler”, s. 38.

19 Bazılarına göre aydınlanma geleneğinin bir ürünü olan laiklik, aklın, bütün mistik unsurların anası gördükleri dinin tesirinden kurtularak özgürleşmesini ve belli bir hayat tarzını öngören, toplum açısından model oluşturacak bir kurumdur. Atilla Yayla, “İslam, Laiklik ve Demokrasi”, *Yeni Türkiye*, Yay. 3, S. 17, Eylül-Ekim 1997, s. 146. Saylan’a göre laiklik, “Türkiye için, kamusal ve siyasal yaşamda din kurallarından arınmış, insanların eşitliğini, akıl ve bilimi temel almış bir yaşam biçimidir”. Türkan Saylan, “Laiklik ve Demokrasi’ Kolokyumu”, *Laiklik ve Demokrasi*, (Der.: İbrahim Ö. Kaboğlu), İmge Kitabevi, 1. B., Ankara, 2001, s. 10-11. Bizzat dinin kendisine karşı olan laisizm anlayışında, devlet çoğu kereler zora müracaat etmek suretiyle bireysel baskıda yoğunlaşarak, sosyal ve ahlâkî hayatı, Tanrı düşüncesinden bağımsız olarak örgütlemeyi amaçlar. Laisizm’e göre kilise ya da din, bir ortak değil, kendisinden korkulan tehlikeli bir rakiptir. Selçuk, *Özlenen Demokratik Türkiye 2000-2001 Adli Yıl Açış Konuşması*, s. 81.

kılmamaktadır. Toplumun sekülerleştirilmesi zemininde tümünden bir homojenlik arzu edilmektedir. Ghannoushi, bu tarz bağınaz laikliği, “baş aşağı duran din”e benzetmektedir²⁰. Diğer kesime göre ise din ve vicdan hürriyetinin, inanç boyutu kadar, ifade, ibadet ve dinî gereklerin lâıyıkı veçhiyle yerine getirilmesi boyutu da birinci derecede önemlidir. Laiklik, merkezî bir otorite tarafından belirlenen ve mutlaka gerçekleştirilmesi gerekli olan bir “toplumsal proje” olarak görülmediği için, din ve vicdan hürriyetinin alanını genişletmeye yönelik açılımlar, sırf birinci kesimin öngördüğü merkezî toplumsal proje ile çeliştiği için sınırlandırılmaz; din ve vicdan hürriyeti de, diğer hak ve hürriyetler gibi, onu sınırlandırmayı haklı kılan meşru sebeplerin varlığı hâlinde ancak sınırlanabilir²¹.

Burada çoğulcu temele oturan anayasal demokrasi ile çoğunlukçu, bazen de azınlıkçı bürokratik elitist tahakküme dayanan militan demokrasi, militan Cumhuriyet ve militan laiklik zemininde ciddi bir çatışma söz konusudur.

1982 Anayasası, her ne kadar yukarıda sözü edildiği üzere 2. maddesinde anayasal demokrasini formüllerini barındırmakta imiş gibi görünse de, uygulama ile bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde bu Anayasanın “*militan demokratik laik bir Cumhuriyet*”i öngörmekte olduğu görülmektedir. Aslında Ülkemizde çoğulculuk ve hukuk devleti temelli “anayasal demokrasi” hiç olmamıştır. Cumhuriyetin başlangıcından bu yana, belli kesimlerde çeşitli dönemlerde değişik oranlarda hep anayasal demokrasiye şüphe ile bakılmış; demokrasi tarafında görünmek için de *militan* ya da *illiberal* demokrasi safında yer alma yeğlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluş dönemine özgü otoriter laiklik uygulamaları tabulaştırılarak, değişen gelişmelere paralel anayasal demokratikleşme yönündeki açılımlar, “*laik Cumhuriyetten uzaklaşma*” olarak algılanmıştır. Laiklik, otoriter ve totaliter rejimlerden, demokrasiye kadar çeşitli uygulamaları olan bir kurum olduğu, hatta demokratik ülkelerde bile tek tip uygulaması bulunmadığı hâlde²², ülkemizde, yargı bürokrasisi tarafından Türkiye’ye özgü tanımlı yapılan ve 1982 Anayasası tarafından da öngörüldüğü düşünülen otoriter, militan laiklik anlayışı neticesinde, bu anlayışı eleştirerek, demokrasi içinde daha değişik laiklik önerilerinde bulunabilme imkânları ortadan kaldırılmıştır. Yargı bürokrasisinin geliştirmiş olduğu laikliğin otoriter ve baskıcı yorumu, bir nevi yargısal kararlara dayalı olarak değişmezlik

20 Soumaya Ghannoushi, “The Militant Secularists’ Inverted Religion”, *The Guardian*, c. 149, 01.08.2008.

21 Adnan Küçük, Türkiye’de Sivil Demokratik Bir Anayasa Yapımında Aşılması Gerekli Bazı Eşikler, s. 38.

22 ABD’nin tarafsız, yumuşak laikliği ve daha belirsiz olan Britanya’nın, Stalinci Sovyetler Birliği’nin radikal militan laikliği ya da Arnavutluk’taki Enver Hoca’nın, Kemalist Türkiye’nin veya Fransa’nın laikliğiyle aynı değil. Bazıları hoşgörülü, esnek ve pragmatik, diğerleri fanatik, dışlayıcı ve baskıcı. Türkiye’deki laiklik, ne acıdır ki birinci değil ikinci gruba ait. Ghannoushi, *The Militant Secularists’ Inverted Religion*. Tarihî miras (geçmiş yıllarda, din ile devlet; belli bir din ile bütünleşen devlet ile diğer din ya da mezhepler; belli bir din ile seküler düşünceler arasında yaşanan çatışmalar), kültürel değerler, ulusal durumların çeşitliliği (bir ya da birkaç dinin tarihsel mevcudiyeti ya da aksine bir tek baskın dinin var olması) benimsenen yönetimin demokratik ya da baskıcı olması, ülke içerisinde, laik ahlâka dayalı bir toplum kurmayı amaçlayan “Cumhuriyetçi doktrin” ile plüralizm ve din ve vicdan hürriyetinin de içinde yer aldığı hürriyetlere değer veren ve laik devletin her şeyden önce tarafsız olduğuna inanan “liberal demokratik doktrin”den birisinin tercih edilmesine göre değişkenlik arz etmektedir. Jean-Michel Belorgey, “Laiklik ve Demokrasi Açık Bir Toplumda Laiklik”, *Laiklik ve Demokrasi*, (Der.: İbrahim Ö. Kaboğlu), İmge Kitabevi, 1. B., Ankara, 2001, s. 36; Alain Bockel, “Laiklik ve Anayasa”, *Laiklik ve Demokrasi*, (Der.: İbrahim Ö. Kaboğlu), İmge Kitabevi, 1. B., Ankara, 2001, s. 50.

teşkil eden bir resmî ideolojiye dönüştürülmüştür. Bu yorumlanandan farklı bir laiklik telâkkisinin Anayasal çerçevede savunulması imkânsız hâle getirilmiştir. Bu telâkki ile çeliştiği varsayılan Anayasa değişikliği iptal olduğu gibi, çok sayıda siyasî parti kapatılmış, birçok kişi kâr yaptırımı mârüz bırakılmıştır. Toplumun geniş bir kesimi, birinci kesimin savunduğu bu tür laikliğin, demokratik hukuk devleti ile barışık olmadığını ileri sürmektedir²³.

Anayasal demokrasilerde de temel esas laikliktir. Fakat burada laiklik, yasaklama ve resmî ideolojik uygulamalarla değil, demokrasi içinde farklı seçenekler sunarak, bu konuda geniş ifade ve uygulama hürriyetine imkânlar sağlanarak varlığını sürdürür. Hiçbir kimse, mevcut laiklik telâkkisinden farklı bir öneride bulunduğu için yaptırımı ya da çeşitli hak mahrumiyetlerine mârüz bırakılmaz. Bunun aksine bir düşüncenin savunulması, demokrasinin çıkmaz sokağa girmesi olarak değerlendirilir.

Birinci kesim, Anayasayı, “laiklik, ulus devlet, Atatürk ilke ve inkılâpları” ekseninde belli bir ideolojinin koruyucu aracı olarak gördüğü için, laikliğin içini boşaltacağı konusunda derin kaygılar taşıdıkları AK Parti’nin siyasî olarak belirleyici bir üstünlüğe sâhip olduğu yasama organının yeni bir Anayasa yapma çabası içinde bulunmasını, bu anayasal resmî ideoloji için tehlike olarak görmekte; bu sebeple de yeni Anayasa yapma çabalarına ciddî bir güvensizlik duymakta, bunu da şiddetli tepki vererek ortaya koymaktadır. Ortada ciddî manâda bir ortak paydada buluşamama ve korku temelli güven sorunu bulunmaktadır.

Korkulara karşı kale oluşturmak üzere Anayasal zeminde öngörülen yasaklamalardan birisi de Anayasanın ilk üç maddesi için öngörülen değiştirme yasaklarıdır. Bu yasaklarla belli ilke ve ideolojik değerler anayasal kutsallık zırhına büründürülmüştür. Oysa çoğulcu bir demokraside ilk üç maddenin değişebilirliğini savunmak demokratik bir haktır. Demokrasinin cârî olduğu ülkemizde de halk, kendi hür iradesi ile konuşarak, tartışarak belli bir mutabakata varmak suretiyle bu maddeleri değiştirebilir. Diğer yandan, demokrasi halkın yönetimde etkili olması ise, hiçbir anti-demokratik güç, aslî kurucu iktidar zırhına bürünerek, geleceğe yönelik olarak ortaya çıkabilecek halkın demokratik iradesini bağlayamaz.

Bu bağlamda bir hususa burada özellikle vurgu yapmak gerekir. Anayasadaki bu üç maddenin değiştirilebilirliğini savunmak ile ülkenin bölünmesini, laikliğin yok edilmesini, Cumhuriyet yerine monarşinin getirilmesini, demokratik hukuk devletine son verilmesini savunmak farklı şeylerdir. Burada savunulan düşünce, yapılacak en geniş tartışmalar neticesinde Anayasanın Başlangıç kısmı ile bütünlük içerisinde bu maddelerin değiştirilmesi ile Cumhuriyetin anayasal demokrasi ile taçlandırılmasıdır. Bunun anlamı Anayasanın ideolojik kimliğine son vererek anayasal demokrasinin, kurum ve ilkeleri ile tesis edilmesidir.

23 Adnan Küçük, Türkiye’de Sivil Demokratik Bir Anayasa Yapımında Aşılması Gerekli Bazı Eşikler, s. 38.

İşte yukarıda sözü edilen bu çatışmacı zeminden uzaklaşarak birtakım asgarî müşterekler üzerinde mutabakat sağlanamadığı; toplumun ciddî bir kesiminde hep demokrasi feda edilerek otoriter nitelikte laik Cumhuriyet vurgularının yapıldığı ülkemizde konsensüsün sağlanması epeyce meşakkatli görünmektedir. Anayasa yapımında ortaya çıkan en muhataralı ve sorunlu eşiği bu oluşturmaktadır. Sürekli korkuların hâkim olduğu; korku ve dehşet salınarak insanların diken üzerinde yaşamak durumunda bırakıldığı, karşılıklı ciddî güven zafiyetinin var olduğu bir ortamda, tarafların karşılıklı güvenle bir toplumsal sözleşme yapmaları zor görülmektedir. Salt korkular üzerine yapılacak tartışma ortamında toplumsal mutabakata varılamaz. “Onu konuşma, bunu tartışma, şunu değiştirme, bunlara kesin keskin dokunma” şeklinde ortaya çıkan yasağcı bir ortamda ne toplumsal sözleşme niteliğinde bir Anayasa yapılabilir, ne de anayasa yapıcı aktörler bir araya gelebilirler. Bu ortamda olsa olsa körler ve sağırklar diyalogu ya da çatışması ortaya çıkar.

Sonuç Yerine, Yapılması Gerekenlere Yönelik Değerlendirmeler

Bir kez daha ifade etmek gerekirse, Türkiye’de geniş halk kesimleri, 12 Haziran 2011 seçimleri neticesinde oluşacak Meclisin yeni bir Anayasa yapması yönünde ciddî bir beklenti içerisine girmiş bulunmaktadır. Bu Meclisin yeni bir Anayasa yapabilmesi, bu Anayasanın demokratik ve sivil bir kimliğe bürünebilmesi için, şu gereklerin mevcut olması gerekir:

- ▶ Hemen her konunun tartışılabildiği geniş bir ifade hürriyetinin mevcut olması gerekir. Bunun yanında, Meclisin mümkün olan en geniş temsil kabiliyetine sâhip olması lâzımdır.²⁴
- ▶ Seçim döneminde siyasî partiler birbirlerine karşı ne kadar sert olurlarsa olsunlar, o tartışma ve çekişmeleri seçim döneminde bırakıp, seçim sonrasında farklı bir dili kullanmaları gerekir. Bu dil yeni Anayasa yapımı için uzlaşma dili olmalıdır.
- ▶ Artık korkularla, güvensizliklerle bir yere varılamaz. Türkiye, diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman demokrasi kültürü ve geleneği bayağı yerleşmiş bir ülkedir. Özellikle çeşitli toplumsal kesimlerin de zorlamaları ile bu korkuların aşılması gerekmektedir. Birbirlerinden korkan ve birbirlerine düşman olarak bakan kesimler, bin sene de yaşasalar, düşmanlık ve çatışmadan başka bir şey üretilmezler. Toplumsal ve siyasî barış, bu zemin üzerinde demokratik sivil bir Anayasanın inşa edilmesi, diyalogu, korku ve düşmanlıkların bitirilmesini lüzumlu kılmaktadır. Şunu hiç unutmamalı ki, korkulara esaret, sert kutuplaşma ve düşmanlıkları, düşmanlıklar çatışmayı, devlet merkezli olarak düşman kabul edilenlerin bazı haklardan mahrum bırakılmalarını ve yasaklanmalarını, bütün bunlar yabancılaşmayı beraberinde getirir. Bu ortam barış içinde bir arada yaşama ortamı değil, çatışma

24 İkinci cümledeki gerekliliğin büyük ölçüde sağlandığı söylenebilir (Editörün notu)

ve savaş ortamıdır. İnsanlar savaşarak değil ancak barış içinde bir arada yaşayabilir; toplumsal sözleşme, ancak barış dili ile mümkündür.

- ▶ Ülkemizde yaşanan temel sorunların kaynaklarından bir kısmını, korkular üzerine inşa edilmiş olan Anayasanın ilk üç maddesinin değiştirilmesine yönelik yasaklar oluşturmaktadır. Anayasada meşru olan-olmayan düşünce ayrımı yapılarak meşru görülen düşünce resmî bir ideolojiye dönüştürülmemeli, Başlangıç ile bütünlük içerisinde bu maddeler yeni bir içeriğe kavuşturularak Anayasa ideolojik deli gülmeğinden kurtarılmalı, demokrasi, çoğulcu zeminde anayasal demokrasinin cihazları ile donatılmalıdır. (Barış içinde bir arada yaşamının özünü, resmî ideolojilerin mevcut olmadığı, çoğulcu zemine yerleşen Anayasalar oluşturur.)
- ▶ Anayasa yapılırken herkes, din, ırk, renk, mezhep, tarikat vb. kimlikler dikkate alınmaksızın eşit vatandaşlar olarak görülmeli, imtiyaz taleplerinden vazgeçilmeli, devletin sâdece belli bir kesime ya da kuruma değil, bütün halka ait olduğu kabul edilmeli, demokratik devletin ve Cumhuriyetin, kurumlardan ziyâde, demokratik usûllere uygun bir şekilde halk tarafından korunabileceği yönündeki düşünceler hemen her kesim tarafından içselleştirilerek hazmedilmelidir. (TSK, yargı ya da bir başka kamusal kurumun koruyuculuğunda olan bir Cumhuriyetin demokratikleşip halk iradesine yaslanabilmesi pek mümkün ve muhtemel görünmemektedir. Halka yaslanmayan ve güvenmeyen, hatta ondan korkan bir Cumhuriyet olsa olsa, otoriter ya da totaliter bir Cumhuriyet olur, asla demokratik Cumhuriyet olamaz.)
- ▶ Yeni Anayasada, ideolojik ayrışmaları körükleyecek tabiata sâhip milliyetçiliğe yer verilmemeli, farklı kimliklere hak ve hürriyet temelli yaklaşılarak, çoğulculuğu kuracak temel unsurlara yer verilmeli. Vatandaşlığın tanımlanmasında “Türklük” vb. herhangi bir etnik kavrama yer verilmemeli, vatandaşlık, devlet ile vatandaş arasında tesis edilen anayasal bir ilişki olarak tanımlanmalıdır. (Bu yöndeki bir tanımlama, toplumun bütün renk ve desenlerini kapsayıcı bir özelliğe sâhip olacaktır. Bu şekilde devlet, belli bir etnik kesimin değil, bütün vatandaşların devleti kimliğine bürünecektir.)
- ▶ Anayasanın “toplumsal sözleşme” kimliğine büründürülmesi, hemen her kesimin Anayasa yapım sürecine katılmaları yolunun açılması ile mümkündür. Bu süreçten dışlanacak her bir kesim, Anayasanın sözleşme kimliğini zayıflatacak, belki de baltalayacaktır. Bu vesileyle 12 Haziran seçimleri neticesinde teşekkül edecek Mecliste AK Parti’den CHP’ye, MHP’den BDP’ye varıncaya kadar bütün kesimlerin temsili sağlanmalıdır.²⁵ Bu kesimler konuşarak, tartışarak, uzlaşma çabası içerisinde girerek asgarî müştereklerde buluşabilirler. Üzerinde uzlaşılabilen konular, Anayasal düzenleme dışında tutularak kanun koyucunun inisiyatifine bırakılmalıdır. Her konuda anlaşmaya çalışmak, anlaşamamak demektir. Bu vesileyle her konuda değil, üzerinde uzlaşılması mümkün olan konularda uzlaşma sağlayarak; bu yönde çaba sarf edilerek yeni Anayasayı yapma çabası içerisinde girmek gerekir.

25 Bugünkü Meclis, dört partiyi de ihtiva etmektedir (Editörün notu).